

Vladika Maksim

VIĐENJE NEVIDLJIVOG

suočavanje sa stvarnošću

**SEBASTIÁN
PRESS**

■ Laguna ■

Copyright © 2020, Maksim Vasiljević
Copyright © ovog izdanja 2020, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Kir Ljubiši Bralki Čeperkoviću

SADRŽAJ

Predgovor.....	9
Plamen u Bogorodičinoj kosi (ili: O nesagorivoj veri koja je zidala klasična zdanja)	13
Ponovljeno neponovljeni... i <i>collective brain</i> (ili: O grehu kao ponavljanju i o originalnosti kao unikatnosti)	19
Viđenje nevidljivog (Dno okeana i svetost sadašnjeg trenutka)	27
Čuđenje kao početak vere i mudrosti (Divljenje, pogled i kinesko hrišćanstvo).....	35
Hegemoni, kompleksni svet i uteha teologije	43
O neumoljivom Bogu i asimetričnoj sinergiji (ili: O inherentnoj antinomiji crkvenog podviga)	51
Bela boja slikarskog platna (ili: O pokajanju i budućoj čistoti)	59

Sloboda Otaca kao martirija (ili: Protiv kamuflaže i neosetljivosti)	67
Volja za voljom (ili: Kako razumeti volju, nevolju i samovolju).	77
Rasuđivanje nadahnuto budućnošću (ili: Ništa ne uzimati <i>zdravo za gotovo</i>)	85
Kao varalice i kao istiniti (2. Kor. 6, 8) (ili: O nomadima i o nadilaženju svog ega).	93
„Stranac bejah, i primiste me“ (Mt. 25, 35) (Migrantska kriza i odgovor na nju u svetlosti Božića).	101
Vesnik života iznad logaritma i algoritma (ili: Zašto nam je danas potreban Dostojevski?)	111
Bogoslovlje „u drugom obličju“ (ili: Teologija iznenađenja jednog Svetogorca).	123
O treznoj opijenosti (Ili: O budnosti u doba rasute pažnje)	135
<i>O autoru</i>	149

PREDGOVOR

U novije vreme napisao sam niz eseja u kojima sam izneo osvrte na pojedina zbivanja na domaćoj i svetskoj pozornici. Sasvim spontano došlo je do neočekivanog preplitanja tema mog teološkog i pastirskog rada sa temama koje nameće svakodnevnica.

Požar koji je zahvatio katedralu Notr Dam u Parizu dao mi je povod da razmišljam i pišem o nesagorivoj veri koja je zidala klasična zdanja i o njenoj potrebi danas. Susret sa kineskom kulturom pružio mi je novu perspektivu teme čuđenja, ali i pogleda kao estetskog organa poznanja.

Zaobilaženje formalnog diskursa, u maniru amatera, bilo mi je tako prirodno u 2019. godini, u kojoj se učestalo pozivanje na „kanoničnost“ i „dogmatičnost“ naposljetku kod pojedinih pokazalo kao puka maska. Ova oslobođenost mi je pružila oduševljavajuću brzinu kretanja kroz teme i ideje estetskog karaktera. „Viđenje nevidljivog“ je tekst nadahnut bujanjem

života i rapsodijom boja na dnu okeana, koji je doveo do osvetljavanja teme svetosti *sadašnjeg* trenutka, dok je tekst „Bela boja slikarskog platna“ doveo do refleksija o pokajanju kao kretanju ne ka prošloj nego ka *budućoj* čistoti.

Dosadašnje životno doba koje sam proveo u proučavanju klasičnih tekstova Svetih otaca – Grigorija Bogoslova, Maksima Ispovednika, Jovana Damaskina, Grigorija Palame i ostalih – nije sprečilo susretanja (i) sa tekućim, sudbinskim problemima koji su se pokazali kao novi, no ništa manje složeni i uzbudljivi nego oni drevni. To, između ostalog, pokazuje esej „Sloboda Otaca kao martirija“ u kome pišem protiv kamuflaže i neosetljivosti aktuelnih predstavnika institucija.

Promene na globalnom planu bile su podsticaj za refleksije o hegemonima nekada i sada, *političkim* problemima migranata i modernih nomada na koji se nadovezala tema prevazilaženja ega i razumevanje pitanja samovolje i volje.

Moja fascinacija *iznenađenjem* – koje, kao glavnu notu, prepoznajem u istoriji filosofije i teologije – dovela je do raspisanosti o unutrašnjoj antinomiji crkvenog podviga i nedeterminisanosti duhovnog iskustva. Ništa ne uzimati zdravo za gotovo jeste osnova za *rasuđivanje*, koje je kriterijum teorije i prakse.

Antropološka iskustva o grehu kao *ponavljanju* i o originalnosti kao *unikatnosti* dala su kao plod nekoliko tekstova, u kojima se osvrćem na moguće posledice lako poklonjenog poverenja najnovijim tehnološkim izumima.

U eseju posvećenom Dostojevskom postavljam pitanje o potrebi za ovim piscem u 21. veku. U trenutku kada svi znaci potvrđuju da se na međunarodnom horizontu završava jedna a nastupa nova paradigma življenja, želja za osvetljavanjem „smisla“ postojanja ne sme da nas napusti.

Dva poslednja teksta su osvrtni na dvojicu svetogorskih staraca koji lakoćom izraza i kretanja kroz ideje i teme, bez traga dubokog disanja ili insistiranja, iznose pred nas jednu drugačiju teologiju od one koju obično srećemo. To je teologija kao iznenađenje: opis ličnog opita istinskih duhovnika koji su se osmelili na rizičan poduhvat ulaženja u unutarnje jezgro života (diskursâ, ličnosti i problemâ) upravo da bi tu srž potom izneli vani, trudeći se da sačuvaju intimnost darovanog i viđenog. Iako naizgled retorički sofisticirani tekstovi, oni su razumljivi široj čitalačkoj publici budući da na videlo iznose kako one vizantijske tako i neke univerzalne pouke za naš svet instant i „apsolutne“ komunikacije.

Predajući ove eseje čitalačkoj javnosti, u kojoj se sve češće postavlja smisao postojanja Crkve i onoga čime ona može da privuče i oduševi čoveka, izražavam nadu da će moja skromna razmišljanja posvedočiti izvorni duh hrišćanstva. Verujem istovremeno da se u današnjoj teologiji izdvaja jedna značajna putanja mišljenja koja je sposobna da savremenike dovede do uvida u najznačajnije istine Hristovog jevanđelja i njegovog realizma.

Zahvaljujem urednicima „Lagune“ što su odlučili da sabrane eseje objave kao knjigu.

PLAMEN U BOGORODIČINOJ KOSI

(ili: O nesagorivoj veri koja
je zidala klasična zdanja)

Pariz nije samo grad nego većma „način života“, rekao je atinski teolog i filosof Hristo Janaras. A način života je uvek plod onog *kako* nešto jeste. Početkom ovog milenijuma, profesorka Katrin Dolez mi je na časovima jezika u *Alliance Française* uporno dokazivala kako je pojam *laïcité* (laicitet) postao neophodni dodatak devizi *liberté, égalité, fraternité* (sloboda, jednakost, bratstvo) dok sam ja nastojao da je navedem na razmišljanje o neophodnosti koncepta *koinos logos* (Heraklitov „opšti, zajednički razlog“) za suštinski identitet *polis*a. Kako jedan grad može da postoji ako nema postojanu referencu koja sve objedinjuje? Kao odgovor na to napisala je čitav esej na poledini stranice mog domaćeg zadatka rekavši da je identitet Pariza u nemanju postojanog *logos*a. Petnaestog aprila 2019. godine pokazalo se da ovaj grad ipak ima važnu referencu koja ga objedinjuje: vezanost za *Notre-Damme de Paris*. To se ispoljilo *nenadano*, makar i na tren,

ali sasvim dovoljno snažno da ukaže na onaj zaboravljeni način, *un véritable mode d'existence*. Francuzi su užasnuto posmatrali kako pred njihovim očima gori veličanstvena i emblematična katedrala pariske Bogorodice. Uplašili su se gubitka sopstva. Srećom, vatra je zahvatila kosu Bogorodice, ali je nije sagorela. No *ta* vatra je došla u pravi čas.

Neobjašnjiva je vrednost i značaj koji je ona imala za svakog Francuza i za celu Francusku. Predsednik Makron je bez eksplikacije ispovedio: „Izgubili smo nešto od našeg života, od naše sudbe.“ Viktor Igo je smatrao da je Notr Dam mesto azila i želeo je da je kao takvu sačuva, *inviolable* (nenarušenu). Bogorodičina crkva u ovom velegradu bila je simbol minulih epoha koje je ovekovečio Igo prateći nesrećnu sudbinu „zvonnara Bogorodičine crkve“ Kvazimoda, Esmeralde, korumpiranog arhiđakona Kloda Froloa i drugih junaka. (Generaciji koja manje čita preporučujem animirani film kompanije „Vult Dizni“ iz 1996. godine snimljen po motivima Igoovog romana.)

Na neki način, Pariz je Bogorodičin grad, kao što je to izvorno i Los Anđeles (*Nuestra Señora Reina de los Ángeles*, osnovan 1784. godine), Prizren sa Majčicom Eleusom (Ljeviškom) ili Carigrad na Bosforu. Kao remek-delo građeno u 12. veku, Notr Dam oduzima dah posmatraču zbog svojih lebdećih potpornih stubova, krasnih vitraža i klesanih karikaturnih skulptura gargojla i himera, a u unutrašnjosti neprocenjivim relikvijama i umetničkim predmetima. Spoljašnjost crkve je inspirisala bezbrojne slike i crteže, kao i literarna dela.

Klesački slavoslov

U svojoj kolumni u nedeljnom izdanju lista „Katimerini“ posvećenoj Notr Damu, Hristo Janaras lapidarno pokazuje da je požar na krovu katedrale dramatično izazvao neobjašnjivo divljenje prema arhitektonskim čudima i kod onih koji o njima znaju vrlo malo. Znamo da su Francuzi društvo koje je nekada (pod određenim okolnostima) izabralo da sebe okarakterise kao „ateističko“ (Dolezova je izričito tvrdila da *laïcité* znači „bez religije“). Kako je moguće da Notr Dam – taj saborni hram hrišćanske Crkve na obali Sene – pripada samom „biću“ Francuzâ kada im je kolektivno biće „ateističko“? Janaras kaže da, umesto što je rekao da je Notr Dam „naša istorija, naša književnost, naša mašta“, zar nije bilo umesnije i doslednije da Makron prizna da je to duhovna materica koja ih je *rodila* a koju su oni potom *odbacili*? Jer mi Francuzi „stvorili smo drugu kulturu, drugi način života, nosili smo naočare koje ne prepoznaju zašto nas se najdublje dotiče građevina Notr Dam“. Vodeći hrišćanski filosof Evrope, kako Janarasa zove Rouan Vilijams, dodaje pronicljivo: „Posmatramo površno, te tamo gde su klesaci kamena utiskivali slavoslov Bogu, mi se divimo estetici i monumentalnosti, a prenebregavamo žarku ljubav koja je rodila tu lepotu.“

Svojevremeno, pišući o vizantijskoj i gotskoj arhitekturi, Janaras je isticao da je i jedne i druge hramove gradila *vera*. „Isti ljudi koji su sagradili gotske katedralne hramove konstruisali su i teološke *Summae*“, rekao je Šeni. Po Janarasu, nesumnjivo, „pojave

veličanstvenih katedralnih hramova u gotskom stilu koji materijalizuju tehniku sholastike, pokazatelji su tehnološkog odnosa prema prirodnoj građi, zadivljujući umetnički izrazi autarkičnog i sentimentalnog nametanja crkvene moći i veličanstvenosti“. Uistinu, istorija arhitekture je istorija pisanja. Pre štampe, čovečanstvo je komuniciralo pomoću nje, od Stounhendža do Partenona. Alfabet je bio ispisan na „knjigama od kamena“, tako što je niz kamenova formirao rečenice, na šta je podsećao i Igo, dok su helenski stubovi bili „hijeroglifi“ bremeniti značenjem. Drevni klesari su ljubili kamen dok su ga ugrađivali.

Francuski senat je izglasao da Notr Dam mora biti vaspostavljen u stanje pre požara. Janaras uočava paradoks koji sledi iz rešenosti da iznova sagrađimo Notr Dam „pomoću tehnologije koja omogućava impresivne imitacije, dok se naša današnja kultura zasniva na impresijama, a ne na realizmu odnosâ“. Razlog zašto ćemo je sagrađiti iznova je u tome što taj „spomenik“ nastavlja da svake godine impresionira 13 miliona posetilaca. „Nemamo majstore, tu dušu Umetnosti, ali imamo novac i mašine koje konstruišu, bezgranično... samo replike!“

Zašto naš atinski zaljubljenik mudrosti lamentira nad hipokrizijom našeg vremena? Zbog toga što je od „polisa“ antičke demokratije, kao i od hrišćanske *eklisije*, u mnogim sredinama ostao samo odsjaj. „Ljudi neopismenjeni za suštinske stvari kulture nikada se nisu zapitali koja je metafizika porodila Partenon, tragediju, demokratiju, Aju Sofiju, evharistijsku dramaturgiju, *demos* kao društvo koje sobom upravlja bez

spoljašnjih pritisaka.“ Ko se danas ne pita za *uzrok* i *cilj* postojanja ne može da prepozna Umetnost kao plod vere i stvaralaštva. „Za Umetnost danas se uzima samo estetski (potrošački) užitak ili direktna didaktična utilitarnost.“

Metafizička nepismenost

Možemo sa Janarasom da tugujemo što je ova rastuća „metafizička nepismenost“ odlika i srpske ukupne društvene dekadencije, individualizma, amoralizma, *neopštenja* (spremnost da se drugi tako olako ekskomunicira), koji samorazumljivo dominiraju i najmanjim delićima naše jadne neorganizovanosti. Čak i crkveni događaj, eklisijalne matrice kakve su parohija i episkopija, prestaju da se tiču ravni postojanja nego su postale po pravilu stvar *ponašanja* (pazi kako se držiš, šta pričaš, kuda gledaš...). Našom društvenom svakodnevicom dominiraju apsolutizovani iskazi, saopštenja, moralizmi i dociranja. Da li je crkveni događaj, u današnjoj Srbiji, pričasno zajedničarenje u „telu“ odnosa ljubavne uzajamnosti, o kojoj potresno govori apostol Pavle? Ili se i on pretvorio u formu, u ideološka saopštenja i poziv na korisnu ortopraksiju? Pristup istini je ili razumski ili sentimentaln, tj. individualističan, a „spasenje“ usko pravno-zakonsko, egocentrično.

Bogorodica „koja gori a ne sagoreva“ poziva nas sve da izađemo iz zavodljive samodovoljnosti autoriteta i samorazumljive vlasti koja traži poklone, kađenje,

aplauze, slatkorečivo dodvoravanje. Vlasti crkvene i vlasti političke.

Skriveno, ispod pepela spaljenih ideoloških ruševina, isijava pashalna blagovest da je *smrću smrt zgažena*. Dešifrovanje te blagovesti ne podleže logici propovedi i stavova. Nečujnim glasom ona već potresa noć koja podrhtava od jecaja pred svitanje tajanstvenoga Dana. Tu blagovest ne može ništa poraziti. Hemingvej je u usta starca stavio reči kao pouku jednom dečaku: „Vidiš, oni te mogu poništiti, ali te ne mogu poraziti.“ Isti onaj Hemingvej koji je jednom napisao: „Ako si dovoljno srećan da živiš u Parizu kao mladić, tada kud god pođeš u daljem životu, on će ostati sa tobom, jer Pariz je pokretni praznik.“

A Notr Dam? Njen bogomaterinski praznik u Crkvi je neprestano bdenje, pokretni praznik kao životno ushođenje ili pak spuštanje do samog dana Pashe. Jer ona je „u vremenu Nevremenog neizrecivo začela“.